

ж переходу до парадигмального структурування дисципліни – названим перелік не вичерпується. Проте, хочеться сподіватися, що сама постановка, обговорення і поступове вирішення проблем розвитку соціологічної науки дозволить їй зайняти те місце у суспільному житті України, на яке вона заслуговує.

Стаття надійшла до редакції 1.09.2012

V.V.Tancher

DILEMA AND LANDMARKS OF SOCIOLOGICAL DISCIPLINE

It is proposed to start discussions nasuschih rozvitiya problems of social science and education, which is seen by the author especially in overcoming the positivist "bias" in the development of Ukrainian sociology, the development of an integrative methodology of sociological knowledge, orienting example of which is The cultural sociology, the adequacy of the modern discipline of social realities, reformatting of its intrinsic architecture, de-politicization and other problems.

Key words: *The cultural sociology, depoliticization, integrative methodology, positivist "bias", a symbolic action.*

УДК 316.613-057.875

В.В. Терпан

СТУДЕНТСТВО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА СПІЛЬНОТА

У статті аналізується сутність поняття студентство та досліджуються такі його соціокультурні показники як мотивація отримання вищої освіти та практики дозвілля сучасних студентів.

Ключові слова: *студентство, соціокультурна спільнота, мотивація, культурно-дозвіллі практики.*

У сучасному стрімко мінливому світі при постійному зростанні обсягів інформації, що вимагає підвищення професіоналізму на накопичення нових знань, істотно зростає роль студентства. Розуміння цього стимулює нове ставлення до молодого покоління, яке є найважливішим ресурсом розвитку суспільства.

Студентство – соціальна спільнота, що характеризується найвищою соціальною активністю й досить гармонічним сполученням інтелектуальної й соціальної зрілості. Соціокультурна трансформація, яка відбулася в пострадянській Україні та викликала істотні зміни в структурі ціннісної свідомості всіх верств населення, не могла не проявитися в ціннісних орієнтаціях та настановах сучасного студентства – найбільш сприйнятливої до соціальних змін, динамічної й інтелектуальної частини молодого покоління.

Дослідницький інтерес до студентства сьогодні детермінується декількома причинами. По-перше, демографічними та інтелектуальними характеристиками даної соціальної спільноти. Адже й вік, і освіта в умовах сучасного суспільства, безсумнівно, є найважливішими соціальними ресурсами. По-друге, студентство за характером своєї діяльності, поглядами, ціннісними орієнтаціями дуже близьке до такої соціальної групи, як інтелігенція. Крім того, студентству властива більш висока, у порівнянні зі старшими віковими групами, реактивність щодо змін, які відбуваються в сучасному соціокультурному середовищі. При цьому саме студентство має цілий набір соціальних ресурсів, що сприяють більш високій адаптивності й іновативності даної соціальної групи в умовах трансформацій: молодий вік, освіченість, соціальна активність,

проживання у великих містах і т. ін. Загалом, саме для даної соціальної групи характерні соціальна мобільність, неоднорідність етнічного й класового складу та наявність всіх основних характеристик і проблем молоді.

Метою даного дослідження є визначення поняття студентства та дослідження його особливостей як соціокультурної спільноти. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: визначити поняття студентства як соціокультурної спільноти; з'ясувати особливості мотивації отримання вищої освіти сучасних студентів; проаналізувати особливості культурно-дозвіллевих практик сучасного університетського студентства.

Як інтелектуальна та духовна еліта молоді студентство являє собою еліту суспільства в цілому. Саме прагнення до нового, його швидке сприйняття, а також усвідомлення покладених суспільством надій та обов'язків, визначає сутність структури й динаміки ціннісних орієнтацій сучасного студентства. З цього приводу, М. Мід підкреслює двонаправленість трансмісії культури: не тільки інформаційний потік від батьків до дітей, але й навпаки. Молоді люди, а тим більше студенти, які вільно орієнтуються в потоці різноманітної інформації, здатні активніше моделювати ситуації, і більш адекватно сприймати сучасну ситуацію, ніж люди, що сформувалися в минулій історико-культурній реальності [1, с. 323].

Аналізуючи поняття студентство, варто звернути увагу на існування різних точок зору на сутність студентства, його місце в соціальній структурі суспільства, особливості соціалізації, роль в суспільстві й т. ін.

У міру засвоєння досягнень сучасних західних соціологів: Р. Мертона, П. Бурд'є, Т. Парсонса та ін. студентство сприймалося як гетерогенна соціокультурна спільнота, функцією якої є відтворення символічного капіталу суспільства та його авангарду у вигляді інтелігенції, інтелекту нації.

У 70-і рр. ХХ століття радянськими соціологами Б. Рубіним та Ю. Колесніковим студентство було визначено як соціальна група в системі вищої освіти, що має свої специфічні особливості й готується виконувати соціальні ролі інтелігенції.

Інший сучасний соціолог Л. Рубіна, визначає студентство як особливу суспільну групу, основною характеристикою якої є перехідний стан, що проявляється й на соціально-класовому, і на особистісному рівні. Студентство поєднує молодь приблизно одного віку й однакового рівня освіти, яка відрізняється від інших соціальних груп формами організації життєдіяльності, „локалізацією” способу життя в стінах вищого навчального закладу, студентської групи, гуртожитку. Найважливішою специфічною рисою студентства є заняття навчальною діяльністю. На думку Л. Рубіної, студентство не є соціально-класовою або соціально-професійною групою. Це велика суспільна група, яка служить джерелом поповнення лав інтелігенції, зайнята діяльністю з підготовки до висококваліфікованої праці, та приймає активну участь у різноманітній суспільно-корисній діяльності.

У роботах В. Лісовського, присвячених вивченню феномену радянського студента, дається визначення студентства як соціальної групи в соціальній структурі суспільства, яка за суспільним становищем належить до інтелігенції, є її резервом та призначена для занять висококваліфікованою працею в різних галузях науки, техніки, культури.

Як відзначає О. Рудакова, „студентство, як і молодь у цілому, не є соціальним елементом, що існує поряд із класами; це, насамперед, невід'ємна складова частина соціальної структури суспільства, у якій специфічно проявляються сутнісні властивості й риси класів та шарів. Студентська молодь, що складається із представників різних класів і соціальних спільнот, має подібні риси й спільні інтереси” [2, с. 64].

У соціологічних словниках студентство визначається як „самостійна соціальна

група, що представляє собою сукупність індивідів, об'єднаних спільними інтересами, що перебувають між собою у взаємодії, допомагають один одному в досягненні особистих цілей” [3, с. 322].

Виходячи з того, що соціальна спільнота – це реально існуюча сукупність індивідів, яка відрізняється відносною цілісністю й виступає самостійним суб'єктом історичного процесу, вона є відносно стійкою сукупністю людей, які відрізняються більш-менш однаковими особливостями умов і способу життя, масової свідомості, певною спільністю соціальних норм, ціннісних систем та інтересів.

Як соціально-демографічна група молодь складається з безлічі соціальних спільнот, тобто сукупностей людей, об'єднаних загальними умовами життя, метою, інтересами й цінностями (субкультурою), а також рядом інших загальних ознак, у першу чергу суб'єктивних. Оскільки найчастіше в контексті суб'єктивних ознак розглядається близькість (або єдність) ціннісно-нормативних систем, то, більш коректним є поняття соціокультурна (а не просто соціальна) спільнота.

У свій час П. Сорокін вважав некоректним розгляд „соціокультурних явищ так, начебто вони складаються винятково з людей; крім людей вони містять у собі нематеріальні значення та їхні матеріальні носії як однаково важливі й універсальні компоненти. Структура емпіричних соціокультурних явищ, таким чином, складається не з одного, а з трьох компонентів” [4, с. 206]. Таке бачення П. Сорокіним соціокультурних феноменів дозволяє включити в поняття „соціокультурна спільнота” символічний та предметний світ студентства. Саме символічний (ціннісний) та предметний світ студентської молоді визначають її специфічну субкультуру, що власне й робить її соціокультурною спільнотою, відокремлюючи від інших молодіжних спільнот. Деякі дослідники вважають, що „творцем, носієм та хранителем субкультурних традицій виступає зазвичай соціокультурна група. Разом з тим далеко не кожна соціальна група має власну субкультуру. У якості останньої може бути визнана лише така спільнота людей, яка має відмітні культурні особливості, що виділяють її серед інших спільнот” [5, с. 22].

Говорячи про студентство як про соціокультурну спільноту, яка володіє специфічною системою цінностей, настанов, моделей поведінки, життєвого стилю, тобто власною субкультурою, Л. Сокурянська підкреслює відносну гомогенність даної спільноти (насамперед вікову однорідність, статусну, рольову й ціннісну спільність і т.д.) [6, с. 287]. У даному випадку студентство може бути співвіднесене з поняттям „peer group”, введеним Ш. Ейзенштадтом у 1956 р. Дане поняття означає не просто вікову гомогенну групу, групу однолітків, але групу рівних (оскільки „peer” походить від латинського „par” – рівний), причому мається на увазі не тільки вікова й статусна рівність, але й спільність поглядів, ціннісних орієнтації, моделей поведінки й т. д. Отже, є всі підстави для виділення студентської субкультури, ознаками якої є особлива студентська мова (сленг), цінності, у тому числі освітні, образ і стиль життя, практики дозвілля і т. д.

Проте у структурі студентства як соціокультурної спільноти можна виділити безліч різних студентських субкультур. Наприклад, субкультура студентів того або іншого профілю навчання, певного навчального закладу, національності й т. ін.). Множинність студентських субкультур, пояснюється тим, що, як писав П. Сорокін, „матеріально ідентичне часто є зовсім різним у соціокультурному відношенні завдяки різниці в значеннях або цінностях, приписуваних йому; навпаки, те, що різниться біофізично, часто ідентично за соціокультурними параметрами” [4, с. 203].

Субкультурний плюралізм студентства обумовлений як зовнішніми (об'єктивними) факторами, зокрема соціальним походженням, національною приналежністю, перебуванням у конкретному навчальному закладі, на факультеті, так і

внутрішніми (суб'єктивними), насамперед соціальною ідентифікацією тієї або іншої студентської спільноти, що проявляється у відповідному соціальному конструюванні й проектуванні реальності.

У сучасних умовах субкультурна диференціація студентської молоді підсилюється завдяки множинності соціального позиціювання представників даної групи. Сьогодні соціальна позиція „студент” – це своєрідна ніша, де досить безпроблемно співіснують різні сфери зайнятості: навчання, робота й дозвілля. Як пише Є. Омельченко, „можна вчитися й працювати; тільки працювати або тільки вчитися; і навіть не вчитися й не працювати й при цьому залишатися „студентом” [7, с. 14].

Виходячи з концептів соціокультурного (П. Сорокін), Л. Сокурянська визначає „студентство як соціокультурну спільноту, яку складають учні вищих навчальних закладів, що засвоюють і привласнюють соціальну суб'єктність у когнітивній, професійній, цивільно-політичній, моральній та інших сферах життєдіяльності історично конкретного суспільства, завдяки інтеріоризації ціннісно-нормативної системи даного суспільства в цілому, а також такого соціального інституту, як вища школа, і продукуванню нових аксіофеноменів, що знаходять своє відображення й проявляється в їх символічному й предметному світі [6, с. 288].

У даній статті ми розглянемо лише деякі характеристики студентства як соціокультурної спільноти: особливості мотивації здобуття вищої освіти та культурно-дозвіллевій практики сучасних студентів. Дослідження проводилося на базі Маріупольського державного університету. В опитуванні приймали участь студенти з першого по п'ятий рік навчання.

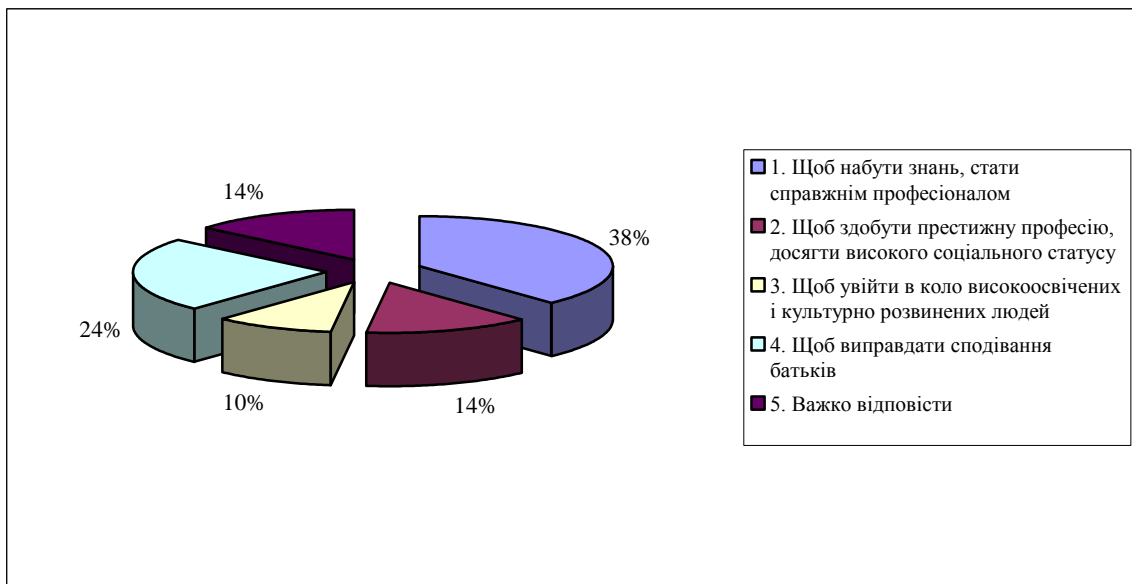
Отже, за результатами дослідження, більшість студентів МДУ (38%) отримують вищу освіту щоб набути знань та стати справжніми професіоналами (див. рис.1). Проте досить велика кількість студентів навчаються, аби виправдати сподівання батьків (24%). Дехто загалом не може визначитися, навіщо вчиться у вищому навчальному закладі (14%).

За визначенням В. Лавриненко, вільний час – це частина соціального часу, не зайнята справами виробничої або життєвої необхідності, яка перебуває в розпорядженні індивіда та застосовується ним на власний розсуд для відпочинку або розвитку своєї особистості. Сутність вільного часу вбачається в духовно насиченій діяльності та морально й естетично прийнятних формах дозвілля, як видах відновлювальної діяльності, якими індивід займається після праці.

У той же час важливе значення вільного часу полягає в тім, що він є істотною умовою гармонійного розвитку особистості. Тобто вільний час може бути використаний як засіб фізичного й духовного вдосконалення індивіда. Кожна конкретна особистість самостійно визначає особливості культурно-дозвіллевих практик згідно своїм потребам, інтересам та цілям.

Відносно культурно-дозвіллевих практик сучасного студентства, можна зробити наступні висновки (див. Таблицю 1): більшість студентів щоденно займаються прослуховуванням музики (90%), переглядом CD, DVD відео (48%) та колекціонуванням, фотографуванням, кінозйомкою (45%). Вони досить часто відвідують або приймають гостей (7% студентів – кожного дня, 52% не рідше ніж раз на тиждень) та відпочивають на природі (7% студентів – кожного дня, 24% не рідше ніж раз на тиждень та 45% не рідше ніж раз на місяць).

Більшість студентів практично не займаються громадською роботою (72%) та 4% студентів займаються нею раз на тиждень. Загалом не відвідують різноманітні курси, студії, гуртки 60% студентів та 3% студентів займаються у гуртках раз на тиждень.

Рис. 1. Мотиви здобуття вищої освіти студентами МДУ

Як бачимо, вивченням фахової літератури 14% студентів займаються кожного дня, 34% не рідше ніж раз на тиждень, 21% не рідше ніж раз на місяць, 17% декілька разів на рік та 14% студентів практично не займаються.

Як з'ясувалося в ході дослідження, всі сучасні студенти користуються комп'ютером та Інтернетом. Комп'ютер більшість студентів використовують для прослуховування музики та перегляду фільмів (90%), виконання навчальних завдань (83%) та читання електронних книжок та енциклопедій (34%).

В мережі Інтернет більшість студентів шукають інформацію для навчання та підвищення кваліфікації (90%); слухають та переписують музику, фільми (86%); шукають інформацію на цікаві теми (кулінарія, автомобілі, садівництво, спорт, живопис та ін.) (69%); спілкуються в чатах, ICQ (62%); цікавляться останніми новинами, поточною інформацією (52%); просто блукають по мережі (45%).

Також аналіз соціологічних досліджень свідчить про те, що, незалежно від мотивації отримання вищої освіти, всі респонденти, самоідентифікуючись зі студентством, позитивно оцінюють свою приналежність до даної соціальної групи.

Практично однотайно вищій навчальний заклад сприймається студентами не тільки як соціальний інститут професійної освіти, але й як середовище спілкування, що надає їм більш широкі можливості для саморозвитку.

Таким чином, сучасний студент активно користується комп'ютером та Інтернетом і досить рідко відвідує театри, концерти, музеї та художні виставки. Для здобуття інформації, студентська молодь віддає перевагу мережі Інтернет, замість бібліотек та книгарень.

Можна вважати, що вільний час як соціальне явище являє одну з не багатьох сторін суспільного життя в якому повністю відображається специфіка процесів, що спостерігаються у суспільстві, їх позитивне або негативне значення для розвитку

особистості. На жаль, сучасні студенти втрачають схильність до активного та творчого дозвілля. Замість цього, переважає прослуховування музики та перегляд відео. Тим більше, що слухає студентська молодь переважно музику з кінофільмів, саундтреки (55% студентів), а серед художніх фільмів віддає перевагу комедії (79% студентів).

Найбільш інтенсивні й радикальні зміни культурно-дозвіллевих практик

студентської молоді відбулися в останні роки. Причин цих змін багато, виділити якусь одну, безумовно домінуючу, важко хоча б тому, що використання вільного часу – справа особиста й, у певному сенсі, унікальна. Але як одну з таких причин можна розглядати деідеологізацію суспільства, явище в соціально-політичному й демократичному відношенні можливо сприятливе, але, з іншого боку таке, що активно сприяло руйнуванню інститутів соціалізації молоді.

На культурно-дозвіллі практиці студентства впливає ряд факторів, зокрема, вік, інтереси, нахили, ціннісні орієнтації, рівень духовної культури, характер діяльності, матеріальні можливості, місце проживання та інше. Це далеко не повний перелік факторів, здатних активно впливати на зміст і якість вільного часу особистості.

Таблиця 1

Культурно-дозвіллі практики студентів МДУ (%)

	<i>Види культурно-дозвіллі практик</i>	<i>Практично не займаються</i>	<i>Займаються один чи декілька разів на рік</i>	<i>Займаються не менше одного разу на місяць</i>	<i>Займаються не менше одного разу на тиждень</i>	<i>Займаються щоденно</i>
1.	Ранкова гімнастика, т. ін.	45	21	10	21	3
2.	Відвідування басейну, тренажерного залу, т. ін.	45	21	14	17	3
3.	Відпочинок на природі	3	21	45	24	7
4.	Відвідування спортивних видовищ (як глядач)	48	38	10	4	0
5.	Відвідування театрів	38	52	10	0	0
6.	Відвідування концертів	28	58	14	0	0
7.	Відвідування кінотеатру	10	34	46	10	0
8.	Відвідування музеїв, художніх виставок	45	48	7	0	0
9.	Відвідування бібліотек	45	21	24	10	0
10.	Відвідування книгарень	31	17	38	14	0
11.	Відвідування церкви	41	41	14	4	0
12.	Відвідування курсів, студій, гуртків	60	17	10	10	3
13.	Відвідування гостей або їх прийом	0	13	28	52	7
14.	Відвідування нічного клубу, дискотеки	45	28	14	13	0
15.	Відвідування кафе, бару	11	10	48	31	0
16.	Праця за сумісництвом, додатковий підробіток	38	17	21	14	10
17.	Громадська робота	72	24	0	4	0
18.	Читання газет	34	10	14	28	14
19.	Прослуховування радіопередач	28	17	13	28	14
20.	Вивчення фахової літератури	14	17	21	34	14
21.	Читання художньої літератури	4	38	10	31	17
22.	Перегляд телепередач	17	3	14	38	28
23.	Прослуховування музики	0	3	7	0	90
24.	Перегляд відеокaset, CD відео, DVD відео	3	4	14	31	48
25.	Колекціонування, фотографування, кінозйомки	24	7	17	7	45
26.	Відвідування магазинів промислових товарів	7	7	31	38	17
27.	Гра в шахи, шашки, доміно, карти тощо	34	21	28	14	3
28.	Догляд за домашніми тваринами	28	6	7	7	52

На наш погляд, студентство як соціокультурна спільнота активно реагує на зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві і проявляється це насамперед у ціннісних орієнтаціях, настановах та соціокультурних практиках.

Список використаної літератури

1. Мид М. Культура и мир детства / М. Мид. – М. : Наука, 1988. – 429 с.
2. Рудакова О. В. Жизненные стратегии современного российского студенчества: дис. ... канд. социол. наук: 22.00.04 / Рудакова Ольга Владимировна. – М., 2004. – 184 с.
3. Современная западная социология: Словарь / [сост. Ю. Н. Давыдов и др.]. – М. : Политиздат, 1990. – 432 с.
4. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / П. А. Сорокин: [пер. с англ. А. Ю. Согомонов]. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
5. Субкультурные объединения молодежи: критический анализ: Репринты докладов Всесоюзной научной конференции [„Культура и ее роль в активизации человеческого фактора”] / Институт философии АН СССР. – М., 1987. – 160 с.
6. Сокурская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Г. Сокурская. – Харьков: Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.
7. Омельченко Е. Л. Молодежь: открытый вопрос / Е. Л. Омельченко. – Ульяновск: Сибирская книга, 2004. – 184 с.

Стаття надійшла до редакції 7.09.2012

V. Terpan

STUDENTS AS A SOCIO-CULTURAL GENERALITY.

Author is analyzing essence of concept students in article. Also there are researches of socio-cultural indicators as motivation for higher education and leisure practices of modern students.

Key words: *students, socio-cultural generality, motivation, cultural and leisure practice.*

УДК 316.772.5

Т. В. Черепанова

ВИРТУАЛЬНЫЕ СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ КАК ФЕНОМЕН СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРЫ

Виртуальные социальные сети стали популярным атрибутом современной жизни. В статье этот феномен анализируется с позиций социокультурного подхода, раскрывающем его потенциал для общества. Выявлены социокультурные эффекты виртуальных социальных сетей, что позволяет сделать вывод об их глобализационном значении, а также о тенденциях формирования виртуальной массы.

Ключевые слова: *Виртуальные социальные сети, виртуальная масса.*

Виртуальные социальные сети как часть цифрового медиапространства стремительно ворвались в нашу культуру относительно недавно, однако заняли прочное место в общественных отношениях. Поскольку период этот пока не значителен, трудно оценить пользу или вред от социальных сетей, однако можно на основе эффектов ими производимыми предположить каким образом изменится